

Sauli Takala:

ONKO TILANNELÄHTÖINEN KIELTEN OPETUSSUUNNITELMA REALISTINEN?

Viime aikoina on alettu innokkaasti pohtia opetussuunnitelman tehtävää ja asemaa, mikä on varsin uusi ilmiö kielenopetuksessa sekä koulussa että yliopistotasolla. Jos ryhdyttäisiin tutkimaan mikä käytännössä ohjaa ja varsinkin ennen ohjasi opettajan työskentelyä, todettaisiin melko varmasti, että oppikirja, opetuksen traditiot ja päättökokeet ensi sijassa ohjasivat ja ohjaavat paljolti vieläkin opetusta. Opetussuunnitelma tai lukusuunnitelma oli dokumentti, joka ei kulunut opettajan käsissä, koska sen ei katsottu ehdottoman välttämättä kuuluvan opettajan käteen. Opetussuunnitelmaa tulkitsivat ja konkretisoivat oppimateriaalin tekijät. Kun opetussuunnitelman merkitys on viime aikoina suunnitelmallisuuden kasvun myötä lisääntynyt, mistä on esimerkkinä mm. Opetussuunnitelmakomitean asettaminen, on kysymys opetussuunnitelman lähtökohdista tullut valokeilaan. Kysytään mitä seikkoja tulee ottaa huomioon opetussuunnitelmaa laadittaessa. Mitkä ovat sen lähtökohdat? Näitä kysymyksiä on pohdittu mm. Euroopan neuvoston kulttuuriyhteistyön neuvoston (CCC) organisoimassa projektissa, jossa pyritään luomaan aikuisten kieltenopetuksen kokonaisjärjestelmä (ns. unit-credit system/threshold level). David Wilkins on projektin toimeksiannosta selvittellyt erilaisia opetussuunnitelmatyyppejä, joita hän erottaa kolme: kielioppilähtöinen (grammatical syllabus), tilannepohjainen (situational syllabus) ja käsitteellinen l. semanttinen (notional syllabus). Seuraavat kaaviot havainnollistavat näitä kolmea lähestymistapaa.

KIELIOPIILLINEN OPETUSSUUNNITELMA

KIELIOPPI	ESIMERKKEJÄ
SANALUOKAT - SUBST. - ADVERB. - PREP. - VERBIOPPI - PREESENS - IMPERATIIVI LAUSEOPPI - VÄITELAUSE - SUORA KYS. - EPÄS. KYS.	HOSPITAL/-S FAR TO, FROM WALKS GO, TURN IT IS... IS IT...? ... WHERE THE... IS?

KIELIOPIILLINEN OPETUSSUUNNITELMA KOROSTAA KIELEN MUOTOA: MITEN VIERASTA KIELTÄ KÄYTETÄÄN RAKENTEELLISESTI.

TILANNEPOHJAINEN OPETUSSUUNNITELMA

TILANNE	KIELELLISET TOIMINNAT JA NIIHIN LIITTYVÄT KÄSITTEET	KIELELLINEN ILMAISUMUOTO
OPASTAMINEN	PUHUTTELU KYSYMINEN JA VASTAAMINEN - PAIKKA - SUUNTA - ETÄISYYS KIITTÄMINEN JA SIIHEN VASTAAMINEN	EXCUSE ME, BUT... CAN YOU TELL ME...? WHERE IS...? TURN RIGHT AT... HOW FAR IS TO? IT'S FIVE BLOCKS. THANK YOU. NOT AT ALL.

TILANNEPOHJAINEN OPETUSSUUNNITELMA KOROSTAA KIELEN KYTKETYMISTÄ TILANTEeseen: MILLOIN JA MISSÄ TILANTEESSA OPPILAS TARVITSEE OPISKELEMAANSA KIELTÄ.

KÄSITTEELLINEN OPETUSSUUNNITELMA

VIESTINTÄTARVE/ KIELELLINEN FUNKTIO	TILANNE	KIELELLINEN ILMAISUOTO
AJAN ILMAISEMINEN	KELLONAJAN ILMAISEMINEN	IT'S <u>FIVE</u> (O'CLOCK).
	JUNAN LÄHTÖAJAN ILMAISEMINEN	IT'LL DEPART <u>AT FIVE</u> (O'CLOCK).
EHDOTTAMINEN	LIIKKEEN AUKI- OLOAIKA	IT'S OPEN <u>FROM NINE TO</u> SIX.
	X EHDOTTAA Y:LLE KÄVELYLLE MENOA X EHDOTTAA Y:LLE KAHVIN JUONTIA	LET'S GO FOR A WALK? SHALL WE GO FOR A WALK? HOW ABOUT A CUP OF COFFE? WOULD YOU LIKE TO HAVE A CUP OF COFFEE?

KÄSITTEELLINEN OPETUSSUUNNITELMA KOROSTAA OPPILAIDEN VIESTINTÄ-TARVETTA: MITÄ ASIOITA OPPILAAN TULEE YMMÄRTÄÄ JA PYSTYÄ ILMAI-SEMAAN OPISKELEMALLAAN KIELELLÄ.

Esitetyt opetussuunnitelmatyypit eivät ole toisensa poissulkevia vaan täydentävät toisiaan.

Tilanteella tarkoitetaan tässä kielenulkoisia (ekstralingvistisiä) tekijöitä, jotka suuressa määrin määräävät kielitoimituksen luonteeseen. Tar-
kasti ottaen tilanteet ovat aina ainutkertaisia ja henkilökohtaisia. Ti-
lanteeseen vaikuttavia kielenulkoisia tekijöitä ovat mm. käsiteltävät ai-
hepiirit, ulkoiset puitteet, henkilöiden asema/rooli, asennoituminen ai-
heeseen ja toisiinsa sekä aikaisempi kokemustausta ja maailmankuva. Tilan-
teet ovat ilmeisesti aina jossakin määrin erilaisia. Jos useat tekijät
muuttuvat, muuttuu tilanteen luonne ja samalla voi kieliasukin muuttua.
On kuitenkin olemassa samantapaisia tilanteita, jotka muodostavat tilanne-
luokkia. Tällaisia ovat mm. perhe, ystävyysuhteet, kasvatusta ja koulutus,
työelämä ja uskonto.

Analysoidaanpa edellä esitetyn perusteella tätä luentotilannetta.
Aihe rajaa melkoisesti puhujan liikkumavapautta. Hän ei voi, toisin kuin
budjettikeskustelussa, puhua mistä tahansa asiasta joka on päällimmäisenä
mielessä. Tässä esityksessä tulisi esiintyä kohtuullinen määrä kielenkäyt-
tötilanteita ja opetussuunnitelmia koskevia ilmauksia. Ulkoiset puitteet

vaikuttavat myös selvästi. Tämä on julkinen tai puolijulkinen tilaisuus, jossa ei sovi puhua mitä ja miten tahansa. Kuka tietää vaikka joku satuisi kuuntelemaan ja siteeraamaan puhujan mielipiteitä tavalla tai toisella jossakin sopivassa tai sopimattomassa yhteydessä. Henkilöiden asema/roolit ovat myös kuvassa mukana. Yleensä symposiumissa on esitelmänpitäjällä asiantuntijan rooli ja kuulijoilla asiaa vähemmän tuntevan rooli. Tällä ei tietenkään tarvitse olla mitään tekemistä todellisuuden kanssa. Kysymykset esitetään kuitenkin yleensä alustajalle eikä muille kuulijoille. Henkilöiden asennoituminen toisiinsa heijastuu alustusta seuraavassa keskustelussa tai myös siitä pidättäytymisessä. Käytännön tilanteessa voi olla vaikeaa erottaa toisistaan aiheeseen ja henkilöön asennoitumista, mutta periaatteessa ne ovat kaksi eri asiaa. Aikaisempi kokemustausta ja maailmankuva antavat sanoille erilaisen merkityssisällön. Siksi on täysin odotettua, että joistakin esitys voi tuntua triviialilta tai vanhan kertaukselta tai mahdollisesti synnyttää uusia mielle yhtymiä. Kuulijoiden kokemustaustasta riippuen se voi olla ymmärrettävää tai täyttä hepreaa.

On perusteetonta olettaa, että tietyssä tilanteessa olevat henkilöt ilman muuta intuitiivisesti tiedostavat tilanteen luonteen. Tilanteeseen vaikuttavat tekijät on kuitenkin selvästi tiedostettava, jotta puhuja/kirjoittaja osaisi pukea viestin oikeaan muotoon ja jotta kuulija/lukijan ymmärtäminen ulottuisi puhdasta kielellistä informaatiota syvenmälle (vrt. presuppositiot, implikaatiot). Tilanteen tiedostamista on siksi opetettava sekä äidinkielen että vieraiden kielten opetuksessa. Samoin on opetettava tilanteen mukaista reagointia, joka on sekä kielellistä että ei-kielellistä. Tilanepohjainen opetus kytkee kielen pragmaattiselle ja kontekstuaaliselle tasolle osoittaen, että kieltä käytetään erilaisiin tarkoituksiin ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Näitä ovat mm. tarpeiden tyydyttäminen, taivuttelu/vaikuttaminen, oppiminen, ajatteleminen, informaation välittäminen ja sosiaalinen vuorovaikutus.

Väärinkäsitysten välttämiseksi (Ollaanko kielenopetusta kampeamassa parleerauslinjalle?) on syytä korostaa, että kielten opetussuunnitelmassa on kielenkäyttötilanteiden lisäksi otettava huomioon monia muita seikkoja, mm.

- millaisia aihepiirejä (asioita, asiasisältöjä) oppilaiden tulee ymmärtää ja itse osata käsitellä suullisesti ja kirjallisesti
- millainen on kielitaidon eri osa-alueiden keskinäinen painotus
- minkä tasoista kieltä oppilaan on ymmärrettävä ja osattava käyttää kussakin tilanteessa

- millaisia morfologisia ja syntaktisia piirteitä oppilaan tulee osata ymmärtää ja itse käyttää
- millaisia sanoja ja sanontoja oppilaiden tulee osata ymmärtää ja itse käyttää
- millainen on tilanteiden, kielellisten funktioiden, käsitteiden, aihepiirien, rakenteiden, sanaston, kielitaidon eri osa-alueiden jne progressio.

Kielenopetuksen perimmäisenä tavoitteena lienee pidettävä kommunikaatiivista kompetenssia, jolla voitaisiin ymmärtää kykyä käyttää ja ymmärtää kieltä tavoitteen ja aiheen edellyttämällä tavalla.

Edellä esitettyjen näkökohtien perusteella olemme päätyneet vaiheeseen, jossa voimme esittää vastauksen esitelmän otsikossa esitettyyn kysymykseen: "Onko tilanepohjainen kielten opetussuunnitelma realistinen?" Se voisi kuulua seuraavasti: En tiedä onko se realistinen, koska sellaista opetussuunnitelmaa ei ole vielä laadittu saatikka sitten kokeiltu. Lopullinen vastaus saa jäädä odottamaan empiiristä testausta. Sen tiedän kuitenkin, että kielten opetussuunnitelma, joka ei ota huomioon kielenkäyttötilanteita, on epärealistinen.

Kirjallisuutta:

- Cazden, C.B. (1972) The situation: a neglected source of social class differences in language use. Teoksessa *Pride & Holmes* (toim.).
- Fishman, J. (1972) The sociology of language. Teoksessa P.P. Giglioli (toim.) *Language and social context*. Harmondsworth: Penguin.
- _____ The relationship between micro- and macro-sociolinguistics in the study of who speaks what language to whom and when. Teoksessa *Pride & Holmes* (toim.).
- Freihoff, R. & Takala, S. (1974) Kielenkäyttötilanteiden erittelyyn perustuva kielenopetuksen tavoitekuvausjärjestelmä. Kielikeskuksen julkaisuja 2/1974.
- Hymes, D.H. (1972) On communicative competence. Teoksessa *Pride & Holmes* (toim.).
- Pride, J.B. & Holmes, J. (1972) *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin.
- Wilkins, D. (1973) The linguistic and situational content of the common core in a unit/credit system. Teoksessa *Systems development in adult language learning*. Council of Europe, Strasbourg.